

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

306

Finanse publiczne

Redaktorzy naukowi

Jerzy Sokołowski

Arkadiusz Żabiński

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-386-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Jan Borowiec , Kryzys gospodarczy a polityka monetarna i fiskalna w strefie euro w latach 2008-2012.....	13
Leszek Borowiec, Marzena Kuśmierk , Kapitał żelazny w finansowaniu organizacji non-profit w Polsce	24
Patrycja Chodnicka, Katarzyna Niewińska , Determinanty wyceny rynkowej sektora bankowego w dobie kryzysu	37
Patrycja Chodnicka, Katarzyna Niewińska , Ocena sektora bankowego w Europie.....	48
Iwona Dorota Czechowska , Rachunki osobiste dla klientów 60+	61
Agnieszka Deresz, Marian Podstawka , Opodatkowanie podatkiem dochodowym od osób fizycznych mikroprzedsiębiorców w warunkach kryzysu	73
Joanna Działo , Czy Unia Europejska potrzebuje unii fiskalnej?.....	86
Ryta Dziemianowicz , <i>Tax expenditures</i> w konstrukcji reguły wydatkowej... ..	98
Joanna Fila , Mikrofinanse w Unii Europejskiej – polityka, instrumenty, efekty	110
Beata Filipiak, Marek Dylewski , Indywidualny wskaźnik zadłużenia jednostek samorządu terytorialnego – problemy dostosowawcze.....	120
Piotr Gut , Model odwróconej płatności (<i>reverse charge</i>) jako element konstrukcji podatku VAT ograniczający uszczuplenia w podatku VAT.....	132
Małgorzata Magdalena Hybka , Raison d'être solidarnej odpowiedzialności za zobowiązania z tytułu podatku od wartości dodanej	143
Marcin Idzik , Ekskluzja finansowa – ujęcie empiryczne.....	154
Maria Jastrzębska , Kreacja i implementacja systemu zarządzania ryzykiem jednostki samorządu terytorialnego	166
Piotr Karaś, Wojciech Pacut , Porównanie działania banków islamskich i konwencjonalnych – przypadek Zjednoczonych Emiratów Arabskich ...	178
Anna Kobialka , Wykorzystanie funduszy unijnych w finansowaniu wydatków inwestycyjnych jednostek samorządu terytorialnego lubelszczyzny	190
Teresa Kondrakiewicz , Dywersyfikacja jako kierunek rozwoju grup kapitałowych.....	200
Iwa Kuchciak , Problematyka nadmiernego zadłużania w kontekście wykluczenia finansowego.....	213
Elwira Leśna-Wierszołowicz , Koncepcja wielofunduszowości w drugim filarze systemu emerytalnego w Polsce	225
Paweł Marszałek , Finansyzacja w Polsce – ciekawostka teoretyczna czy realny problem?.....	235
Grzegorz Matysek , Opodatkowanie dochodów spółek osobowych w Polsce – konieczność zmian.....	247

Danuta Milaszewicz , Stabilność fiskalna jako przymus w polityce fiskalnej	260
Magdalena Miszczuk , Zróżnicowanie sytuacji finansowej wybranych jednostek samorządu terytorialnego na podstawie indywidualnego wskaźnika zadłużenia	272
Anna Murdoch , Wejście Polski do strefy euro a długoterminowe cele rozwoju kraju	285
Piotr Ptak , Polityka wydatków publicznych w Polsce w latach 2008-2012....	298
Witold Rakowski , Zróżnicowanie wydatków gmin i powiatów na oświatę w latach 2005-2010 w układzie przestrzennym	311
Halina Rechul , Samodzielność finansowa jednostek samorządu terytorialnego w Polsce.....	325
Wioleta Samitowska , Fundusze pożyczkowe i fundusze poręczeń kredytowych jako instrumenty finansowego wsparcia MŚP	338
Przemysław Siudak , Specjalne strefy ekonomiczne jako instrument generujący oszczędności budżetu państwa z tytułu zatrudniania bezrobotnych..	351
Andrzej Sobczyk , Dynamika wydatków inwestycyjnych i liczby mieszkańców w gminach województwa zachodniopomorskiego w latach 2008-2011	362
Michał Sosnowski , Progresywne i proporcjonalne opodatkowanie przedsiębiorstw osób fizycznych w Polsce	372
Feliks Marek Stawarczyk , Kryzys finansowy a sytuacja banków krajowych w Niemczech	386
Igor Styn , Wpływ zmian w MSSF 9 na wyniki finansowe największych dwóch banków działających w Polsce oraz na ich politykę kredytową	397
Magdalena Syrkiewicz-Świtłała, Tomasz Holecki, Katarzyna Klyta , Możliwości wprowadzenia prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych do powszechnego systemu ochrony zdrowia w Polsce w opinii mieszkańców powiatu tarnogórskiego	409
Waldemar Szczepaniak , Ocena sytuacji finansowej publicznych uczelni technicznych w Polsce w latach 2004-2011	418
Tomasz Śmietanka , Gospodarka finansowa gminy miejsko-wiejskiej Kozienice w latach 2003-2012	430
Tomasz Uryszek , Zadłużenie sektora samorządowego w krajach Unii Europejskiej w okresie kryzysu gospodarczego	442
Alina Walenia , Zarządzanie ryzykiem w sektorze samorządowych finansów publicznych	454
Jerzy Wąchoł , Spowolnienie gospodarcze i problemy długu publicznego na świecie w świetle danych statystycznych	466
Radosław Witczak , Wykorzystanie metod szacowania podstawy opodatkowania do określenia wysokości zobowiązań podatkowych	478
Iwona Wojciechowska-Toruńska , „Pakt fiskalny” a polityka fiskalna	488

Katarzyna Wójtowicz , Udziały samorządów w podatkach państwowych – własne czy obce źródło dochodów JST? Dylematy teorii a praktyka budżetowa wybranych państw.....	501
Dorota Wyszowska , Stan finansów jednostek samorządu terytorialnego jako determinanta wykorzystania środków pomocowych Unii Europejskiej w perspektywie 2014-2020	513
Jolanta Zawora , Samodzielność finansowa samorządów gminnych w warunkach spowolnienia gospodarczego.....	523
Anna Zielińska-Chmielewska , Ocena realizacji strategii płynności finansowej GK Tarczyński SA w ujęciu dochód-ryzyko	534
Dagmara Zuzek , Faktoring jako niekonwencjonalne źródło finansowania mikro- i małych przedsiębiorstw w Polsce.....	547
Arkadiusz Żabiński , Realizacja zasady równości opodatkowania czynników wytwórczych w wybranych krajach europejskich.....	558

Summaries

Jan Borowiec , Economic crisis and monetary and fiscal policies in the euro zone in the years 2008-2012	23
Leszek Borowiec, Marzena Kuśmierek , Endowment capital and funding sources in non-profit organizations	36
Patrycja Chodnicka, Katarzyna Niewińska , Determinants of market valuation of the banking sector during the recent financial crisis	47
Patrycja Chodnicka, Katarzyna Niewińska , Assessment of the banking sector in Europe	60
Iwona Dorota Czechowska , Personal accounts for clients 60+.....	72
Agnieszka Deresz, Marian Podstawka , Personal income tax on small entrepreneurs in times of crisis	85
Joanna Działo , Does the European Union need a fiscal union?	97
Ryta Dziemianowicz , Tax expenditures in the construction of the expenditure rule.....	109
Joanna Fila , Microfinance in European Union – policy, instruments, effects	119
Beata Filipiak, Marek Dylewski , Personal debt ratio of local government – system problems	131
Piotr Gut , Reverse charge model as an element of the VAT system, preventing it from tax abuse	142
Małgorzata Magdalena Hybka , Raison d'être of the joint and several liability for value added tax purposes.....	153
Marcin Idzik , Financial exclusion – empirical approach.....	165
Maria Jastrzębska , Creation and implementation of the risk management system of territorial self-government unit	177

Piotr Karaś, Wojciech Pacut , Islamic vs. conventional banking – the case of United Arab Emirates.....	189
Anna Kobialka , European Union funds use in financing of territorial self-governments units' investment in Lublin region.....	199
Teresa Kondrakiewicz , Diversification strategy in the process of holding companies development.....	212
Iwa Kuchciak , The issue of overindebtedness in the context of financial exclusion	224
Elwira Leśna-Wierszółowicz , The concept of multifunding in the second pension pillar in Poland	234
Paweł Marszałek , Financialization in Poland – theoretical curiosity or the real problem?.....	246
Grzegorz Matysek , Income taxation of partnerships in Poland – the necessity of changes	259
Danuta Milaszewicz , Fiscal stability as a coercion in fiscal policy	271
Magdalena Miszczuk , Diversity of the financial situation of selected self-government units under individual debt indicator.....	284
Anna Murdoch , Poland's entry into the Eurozone vs. its long term growth objectives	297
Piotr Ptak , Public spending policy in Poland in the years 2008-2012	310
Witold Rakowski , Variation of educational spending by communities and counties across regions in 2005-2010	324
Halina Rechul , Financial independence of local government units in Poland	337
Wioleta Samitowska , Loan funds and credit guarantee funds as instruments of financial support for SME.....	350
Przemysław Siudak , Special economic zones as an instrument generating savings for the state budget through the employment of the unemployed .	361
Andrzej Sobczyk , Dynamics of capital expenditure and population in communities of Western Pomeranian Voivodeship in the years 2008-2011	371
Michał Sosnowski , Progressive and proportional taxation of natural persons' enterprises in Poland.....	385
Feliks Marek Stawarczyk , Financial crisis and <i>Landesbanken</i> problems in Germany	396
Igor Styn , How changes in IFRS 9 can affect net earnings of two biggest banks operating in Poland and their loan policy	408
Magdalena Syrkiewicz-Świtła, Tomasz Holecki, Katarzyna Klyta , Possibilities of introducing private insurance in the public health care system in Poland in the opinion of the inhabitants of Tarnowskie Góry county	417
Waldemar Szczepaniak , Assessment of financial situation of technical universities in Poland between 2004-2011	429

Tomasz Śmietanka , Financial economy of the urban-rural commune of Kozienice in the years 2003-2012.....	441
Tomasz Uryszek , Local and regional government sector debt in the European Union countries during the economic crisis.....	453
Alina Walenia , Risk management in the self-government public finance sector.....	465
Jerzy Wąchol , Economic slowdown and problems with public debt in the world in the light of statistical data	477
Radosław Witczak , The use of tax base estimation methods for the determination of the amount of tax liability.....	487
Iwona Wojciechowska-Toruńska , “Fiscal Pact” vs. fiscal policy	500
Katarzyna Wójtowicz , Local governments tax sharing arrangements – own or external source of revenues? Theoretical dilemmas vs. practical experiences of several European countries	512
Dorota Wyszowska , Financial standing of local self-government entities as a determinant of using of European Union aid in the perspective of 2014-2020	522
Jolanta Zawora , Financial independence of communes during economic slowdown	533
Anna Zielińska-Chmielewska , Assessment of strategies of working capital financial liquidity in the concept of risk-return analysis on GK Tarczyński SA	546
Dagmara Zuzek , Factoring as an unconventional source of financing activities of micro and small enterprises in Poland.....	557
Arkadiusz Żabiński , The implementation of the principle of equality in the taxation of factors of production in selected European countries	567

Marcin Idzik

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

EKSKLUZJA FINANSOWA – UJĘCIE EMPIRYCZNE

Streszczenie: W artykule przedstawiono percepcję czynników warunkujących korzystanie z usług banków w opiniach konsumentów niekorzystających z usług banków oraz opiniach dyrektorów placówek bankowych. Bankowcy eksponują brak nawyku i potrzeby oszczędzania, przyzwyczajenie do gotówki w domu, skrywanie dochodów i zasobów finansowych. Zdaniem konsumentów banki są trudno dostępne, zbyt drogie, co wyzwała nieufność, niechęć, a w konsekwencji ich unikanie. Badania objęły próbę $N = 1000$ osób niekorzystających z banków oraz $N = 200$ dyrektorów placówek bankowych.

Słowa kluczowe: wykluczenie finansowe, bankowość detaliczna, usługi bankowe.

1. Wstęp

Rynek bankowości w Polsce obecnie pod względem standardów technologicznych nie odbiega od rozwiązań stosowanych w krajach Europy Zachodniej. Pomimo iż w 1992 r. została wydana w Polsce pierwsza karta bankowa, w 2000 r. pojawiła się bankowość telefoniczna, w 2003 – bankowość internetowa, a w 2011 – bankowość mobilna, nie zmienia to jednak faktu, że posiadanie rachunku bieżącego w banku w III kw. 2012 r. deklarowało 68% mieszkańców Polski w wieku 15 i więcej lat. To czterokrotnie więcej niż na początku lat 90., ale wciąż znacznie mniej niż w innych krajach Unii Europejskiej¹. Większa skala wykluczenia finansowego jest odnotowana tylko na Litwie i Łotwie. Dla porównania liczba mieszkańców nieposiadających konta w Danii i Holandii² wynosi około 1%, we Francji 3-4%, w Niemczech 3-4%, Anglii 10-15%. W Polsce wartość ta sięga około 30%.

Wykluczenie finansowe odnosi się do sytuacji, w której jednostki społeczne doświadczają trudności w korzystaniu z usług i produktów finansowych, które zaspokajają ich potrzeby, umożliwiają prowadzenie normalnego życia społecznego. W ujęciu teoretycznym najczęściej jako główne powody wykluczenia finansowego społeczeństwa wymienia się: a) powody społeczne (zmiany na rynku pracy, nie-

¹ *Audyt Bankowości Detalicznej*, TNS Polska, Warszawa, 2012, s. 14.

² *Flash Eurobarometer 321*, The Gallup Organisation, European Commission, 2010, s. 48.

równość społeczna, zmiany demograficzne, polityka fiskalna), b) powody podażowe (ograniczenia w dostępie do banku, sposób zarządzania ryzykiem bankowym, ceny usług bankowych, działania banków pomijające osoby najuboższe czy też konstrukcje produktów bankowych), c) powody popytowe, takie jak: samowykluczające się nastawienie – „bank nie dla mnie”, niski poziom edukacji finansowej, obawa przed utratą kontroli nad finansami, obawa przed kosztami usług bankowych³.

2. Cel i metody badań

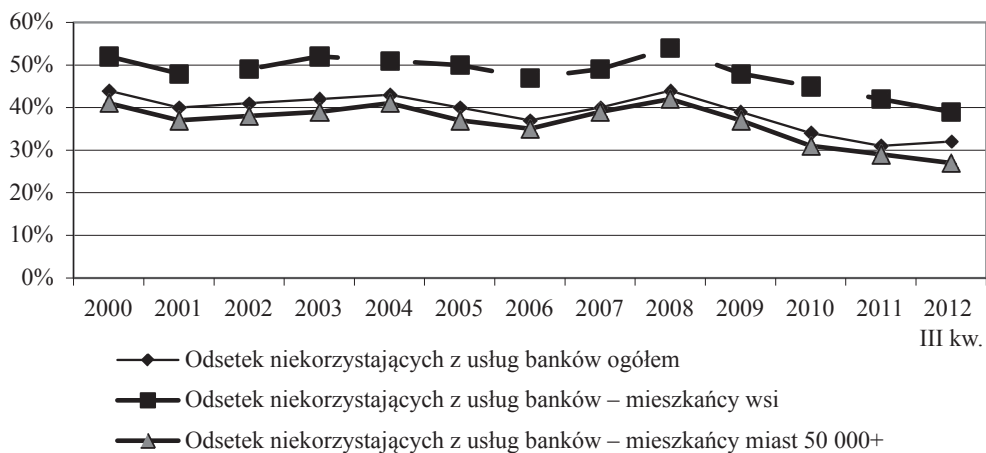
Celem artykułu jest identyfikacja i ocena przyczyn, jakie stoją za zjawiskiem nieubankowienia społeczeństwa po stronie zarówno podażowej, jak i popytowej. Podstawę analizy stanowią wyniki badania opinii osób niekorzystających z usług banków oraz opinii dyrektorów oraz kierowników placówek bankowych. Źródło danych empirycznych stanowiły wyniki badań własnych przeprowadzonych przez TNS Polska. Badaniami objęto liczącą $N = 1000$ osób ogólnopolską reprezentatywną próbę mieszkańców kraju w wieku powyżej 15 lat, którzy nie korzystają z usług banków⁴. Badania wykonano w okresie lipiec-wrzesień 2012 r. metodą wywiadów bezpośrednich w systemie CAPI. Dodatkowo badaniami objęto próbę dyrektorów placówek bankowych $N = 200$, reprezentujących wszystkie banki w Polsce oferujące obsługę klientów indywidualnych. Badanie wykonano metodą wywiadów telefonicznych CATI we wrześniu 2012 r. W prezentowanych wynikach badań jako definicję osoby nieubankowionej przyjęto, że jest to osoba, która deklaruje, że nie posiada żadnego produktu bankowego.

3. Charakterystyka zjawiska nieubankowienia w Polsce

W III kw. 2012 r. rachunku bankowego nie posiadało 32% mieszkańców Polski w wieku 15 lat i więcej. W ciągu ostatniej dekady odsetek ten zmniejszył się o 9 p.p., rysując tendencję do systematycznego spadku (rys. 1). Pomimo tych zmian nadal co trzeci Polak (10 560,4 tys. osób w wieku 18+) nie ma własnego konta. Uwagę zwraca fakt, iż dynamika zmian na obszarach wiejskich oraz wielkomiejskich jest podobna, a w długim okresie dystans, jaki dzieli te obszary pod względem odsetka mieszkańców nie posiadających konta, wcale się nie zmniejsza.

³ L. Anderloni, B. Bayot, P. Błędowski, M. Iwanicz-Drozdowska, E. Kempson, *Financial Services Provision And Prevention Of Financial Exclusion*, European Commission, 2008, s. 63.

⁴ Badanie przeprowadzono techniką wywiadu osobistego („twarz w twarz”), wspomaganego komputerowo (CAPI). Wywiady realizowane były w domach respondentów. Próba pobierana była warstwowo. Algorytm losowania adresów – punktów startowych uwzględnia podział administracyjny i urbanizacyjny kraju na regiony, województwa oraz typy miejscowości (wieś, miasta do 20 tys., 20-200 tys. i ponad 200 tys. mieszkańców). Próba miała charakter reprezentatywny.

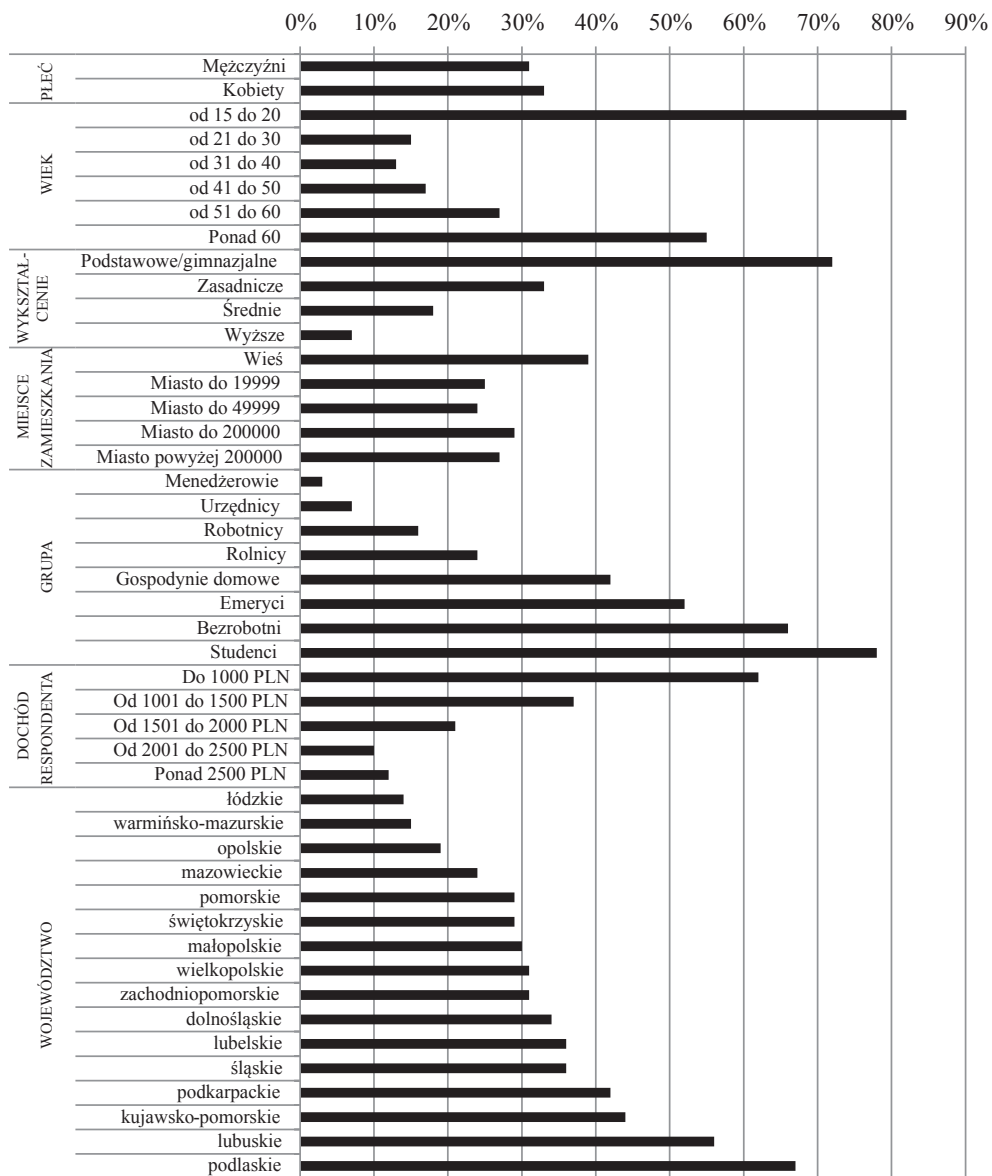
Rys. 1. Odsetek osób niekorzystających z usług banków w Polsce w latach 2000-2012

Źródło: *Audyt Bankowości Detalicznej*, TNS Polska, Warszawa 2012.

Wśród grupy nieubankowionych dominują osoby młode w wieku 15-20 lat. W tej grupie konta nie posiada 82% badanych. Najmniejszy odsetek nieposiadających konta bankowego występuje w przedziale wiekowym 21-50 lat i przeciętnie wynosi 13%. Wskaźnik nieubankowienia wzrasta wraz z wiekiem, wynosząc odpowiednio w przedziale wiekowym 51-60 – 27% oraz powyżej 60 lat – 55%. Kluczowa zmiana w wartości wskaźnika ubankowienia następuje w przypadku badanych rozpoczynających studia, pierwsze staże, praktyki itp. Wówczas często założenie konta w banku jest spowodowane względami formalnymi i potrzebą wykonywania transakcji rozliczeniowych⁵. Ogólnie w grupie studentów wskaźnik ubankowienia wynosi 78%, przy czym w przypadku studentów studiów uzupełniających jest ponaddwukrotnie niższy w stosunku do poziomu obserwowanego wśród studentów studiów licencjackich. Ponad połowa emerytów (52%) oraz bezrobotnych (67%) i niespełna połowa gospodyń domowych (42%) nie posiada rachunku w banku (rys. 2).

Kompetencje konsumenta na rynku finansowym są silnie skorelowane z poziomem wykształcenia. Teza ta obrazowana relacją poziom wykształcenia a posiadanie rachunku bankowego przyjmuje zależność liniową. W przypadku osób z wykształceniem wyższym 8% nie ma konta bankowego, z wykształceniem średnim – 18%, z wykształceniem zasadniczym 33% oraz z wykształceniem podstawowym – 72%.

⁵ *Młodzi w świecie finansów*, TNS Polska, Warszawa, 2011, s. 23.

Rys. 2. Struktura socjodemograficzna niekorzystających z usług banków w Polsce w III kw. 2012 r.

Źródło: *Audyt Bankowości Detalicznej*, TNS Polska, Warszawa 2012.

4. Wybrane uwarunkowania ekskluzji finansowej w ocenie niekorzystających z usług banków oraz opiniach środowiska bankowego

Katalog deklarowanych przez konsumentów powodów niekorzystania z usług banków jest relatywnie wąski w stosunku do liczebności grupy konsumentów niekorzystających z usług banków oraz silnie nasycony stereotypowym postrzeganiem usług bankowych. Niebankowieni najczęściej spontanicznie wskazują niedostatek odpowiednich środków finansowych lub brak stałych dochodów (65%), które ich zdaniem pozwoliłyby włączyć się w rynek usług finansowych (rys. 3). Można jednak przyjąć, że w przypadku 60-70% niebankowionych zła sytuacja finansowa nie może stanowić wymówki dla niekorzystania z banków⁶. Jedna piąta niebankowionych (20%) przynajmniej od czasu do czasu odkłada nadwyżki finansowe. Według deklaracji, jeśli zaistniałaby konieczność odłożenia pieniędzy z miesięcznych przychodów w grupie niebankowionych, średnio byłyby to kwota 170 zł, w grupie ubankowionych 530 zł. Przeciętne oszczędności niebankowionych wynoszą 6,8 tys. zł. Mimo to w potocznej opinii niebankowionych, aby być klientem banku, należy dysponować nadwyżkami finansowymi bądź stałymi przychodami na określonym poziomie – poziomie wyższym niż ten, który osiągają niebankowieni. Niebankowieni mają poczucie bycia nieatrakcyjnymi finansowo dla banków, klasyfikując samych siebie jako frakcję niebankowionych z wyboru. W tym przypadku możemy mówić o samowykluczającym się nastawieniu – „bank nie dla mnie” osób najuboższych. Wśród uwarunkowań takiej postawy często wymienia się niski poziom edukacji finansowej⁷, a w uzasadnieniu należy dodać, że niebankowieni podzielają opinię, że oferta bankowa jest szeroka, dodają jednak, iż nie dla nich.

Brak potrzeby to drugi w kolejności wskazywany powód niekorzystania z usług banków (rys. 3). Jedna trzecia niekorzystających z banków otwarcie przyznaje, że nie odczuwa potrzeby korzystania z banków. Ci konsumenci nie dostrzegają dla siebie korzyści wynikających z posiadania rachunku bankowego. Dodatkowym czynnikiem jest kontynuowanie wzorców związanych z posługiwaniem się gotówką, zachowań sprawdzonych od lat. Zdaniem Iwanicz-Drozdowskiej⁸ prezentacja takiej postawy wśród konsumentów to przejaw braku świadomości finansowej.

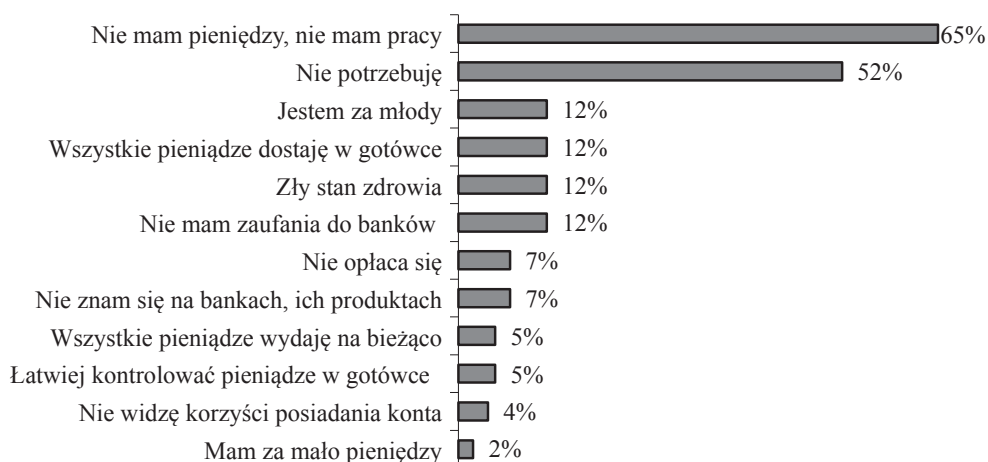
W katalogu spontanicznych odpowiedzi, którymi Polacy tłumaczą niekorzystanie z usług banków, bardzo rzadko wskazywane są powody wskazujące na brak zaufania do banków, mało satysfakcjonującą ofertę bądź wysokie ceny usług bankowych. Niebankowieni nie podzielają opinii, iż banki nie są dostępne dla konsumentów w warstwie dostępu fizycznego do placówek bankowych. Konsumenci,

⁶ *Niebankowieni*, TNS Polska, Warszawa, 2011, s. 128.

⁷ Tamże, s. 115.

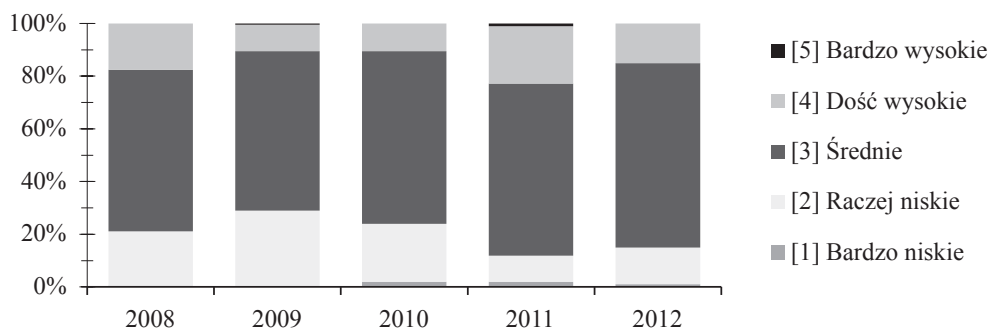
⁸ M. Iwanicz-Drozdowska, A. Matuszyk, A. Nowak, R. Kitala, *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych*, SGH, Warszawa 2009, s. 140.

uzasadniając niekorzystanie z usług banków, zupełnie pomijają również niski poziom własnej wiedzy z zakresu finansów i nieumiejętność korzystania z produktów bankowych. Gdy tymczasem w ocenie pracowników banków zaledwie 15% klientów banków legitymuje się dość wysokimi kompetencjami w zakresie umiejętności korzystania z usług banków (rys. 4).

Rys. 3. Deklarowane powody niekorzystania z usług banków w grupie nieubankowionych

Źródło: *Nieubankowieni*, TNS Polska, Warszawa 2011.

Rys. 4. Ocena kompetencji finansowych Polaków w opinii bankowców⁹

Źródło: *Monitor Bankowy*, ZBP, TNS Polska, Warszawa 2012.

Nieubankowieni nie interesują się również problematyką bankową: 7% z nich nie potrafi podać ani jednej nazwy banku, a 47% nieubankowionych nie potrafi ocenić bezpieczeństwa czy zyskowności lokat bankowych. 13% nieubankowionych

⁹ Treść pytania: Jak ocenił(a)by Pan(i) kompetencje finansowe (tj. wiedzę i umiejętności w zakresie finansów osobistych) osób korzystających z usług banków?

słyszało o płatnościach bezstykowych vs. 53% ubankowionych, 60% nieubankowionych nie zetknęło się w ostatnim czasie z reklamą żadnego banku, tymczasem jeśli chodzi o ubankowionych było to tylko 26%. 70% nieubankowionych nie zna marki żadnego z banków oferujących bankowość internetową (znajomość spontaniczna), a 74% nie jest w stanie wskazać żadnego banku oferującego darmowy rachunek (za zero złotych).

Bankowcy wskazują podobne powody niekorzystania z usług banków w stosunku do opinii konsumentów, pomimo że nazywają je innymi słowami¹⁰. Bankowcy eksponują brak nawyku i wykształconej potrzeby oszczędzania, przyzwyczajenie rodaków do trzymania gotówki w domu, skrywanie faktycznych dochodów i zasobów finansowych. Wnioski te znajdują również swoje odbicie w badaniach Iwanicz-Drozdowskiej¹¹, w których autorzy podkreślają, że polskie społeczeństwo posiada niewielką wiedzę finansową.

Innym z uwarunkowań społecznych jest bardzo powolny proces przenikania standardów korzystania z banków wśród członków gospodarstw domowych. W grupie nieubankowionych głęboko zakorzenione są negatywne stereotypy postrzegania instytucji finansowych. Postawy te zmieniają się jednak dopiero w momencie wejścia w relację z instytucją finansową, przez konkretne doświadczenia. 89% gospodarstw domowych w Polsce posiada konto (którykolwiek z członków gospodarstwa), gdy tymczasem tylko 66% mieszkańców kraju deklaruje posiadanie rachunku bieżącego. Wśród osób z najbliższego otoczenia często nie tylko oni nie korzystają z banków – świadomość, że nie tylko oni omijają banki „szerokim łukiem”, zmniejsza mobilizację i utwierdza w przekonaniu, że bez banków też jest dobrze. Ponadto osoby ubankowione korzystają jedynie z podstawowych usług finansowych. Dla nieubankowionych jest to dodatkowe uzasadnienie słuszności ich wyboru. „Po co mam się wiązać z bankiem, jeżeli jedyna usługa, z jakiej skorzystam, to niskoprocentowany rachunek bieżący”.

Przeszło 1/3 nieubankowionych nie przewiduje nawiązania relacji z bankiem. Przeszło co 5 uzależnia taką zmianę w swoim życiu od poprawy sytuacji finansowej. Podobnie często padają argumenty mówiące o uregulowaniu sytuacji zawodowej – otrzymanie stałej pracy bądź regularność dochodów. Rzadziej (ok. 7%) wskazywane są sytuacje związane z chęcią skorzystania z konkretnej oferty banku – założenie lokaty lub konieczność zaciągnięcia kredytu. Wśród nieubankowionych w przeszłości: 17% miało ROR, 10% – kredyt konsumpcyjny gotówkowy, 13% kredyt konsumpcyjny ratalny, 1% kartę kredytową.

W grupie obecnie niekorzystających z banków w 2012 r. 28% korzystało z usług banków w przeszłości, 15% posiadało w przeszłości ROR, 4% kartę debetową, 1% kartę kredytową, 12% kredyt konsumpcyjny ratalny, 10% kredyt konsumpcyjny gotówkowy, 1% kredyt samochodowy, 1% lokatę terminową¹².

¹⁰ *Monitor bankowy*, ZBP, TNS Polska, Warszawa 2012, s. 6.

¹¹ M. Iwanicz-Drozdowska, A. Matuszyk, A. Nowak, R. Kitala, wyd. cyt., s. 140.

¹² *Audyt bankowości...*, s. 3.

5. Uwarunkowania ekskluzji finansowej po stronie banków

Równie często opiniom o nieodzownej roli banków w gospodarce towarzyszą komentarze o niewystarczającej roli banków w niwelowaniu zjawiska nieubankownienia. Banki przez działania optymalizujące wskaźniki rentowności ograniczają rozwój sieci placówek, szczególnie na obszarach wiejskich, gdzie placówki bankowe przez lata stanowiły główny kanał dystrybucji usług bankowych. Niejednokrotnie główna oś dyskusji toczy się wokół fizycznej i ofertowej niedostępności usług banków dla pewnych grup społecznych. Biorąc jednak pod uwagę opinie nieubankownionych, należy stwierdzić, że głównym problemem nie jest niedostępność fizyczna usług bankowych.

Zmiany zachodzące w otoczeniu banków, a w szczególności w obszarze oczekiwań i preferencji nabywców usług bankowych, powodują, że banki zmuszone są do ciągłego modyfikowania stosowanych strategii dystrybucji usług bankowych. Biorąc pod uwagę bankowość mobilną i internetową, zasadniczym zadaniem dla banków jest stworzenie takich możliwości, aby to klient mógł zawierać transakcje z bankiem w dowolnym czasie i dowolnym miejscu. Jednocześnie placówka bankowa nadal jest miejscem, gdzie bank rozwija najbardziej cenne relacje z klientami, ma możliwość poznania klienta oraz analizy jego potrzeb. Kierunek zmian w stronę rozwoju bankowości internetowej, bankowości mobilnej, bankomatów wielofunkcyjnych jest jednak dość jednoznaczny, co potwierdzają opinie środowiska bankowego (rys. 5).

Rys. 5. Ocena roli poszczególnych kanałów dystrybucji usług bankowych w przyszłości w opinii bankowców¹³

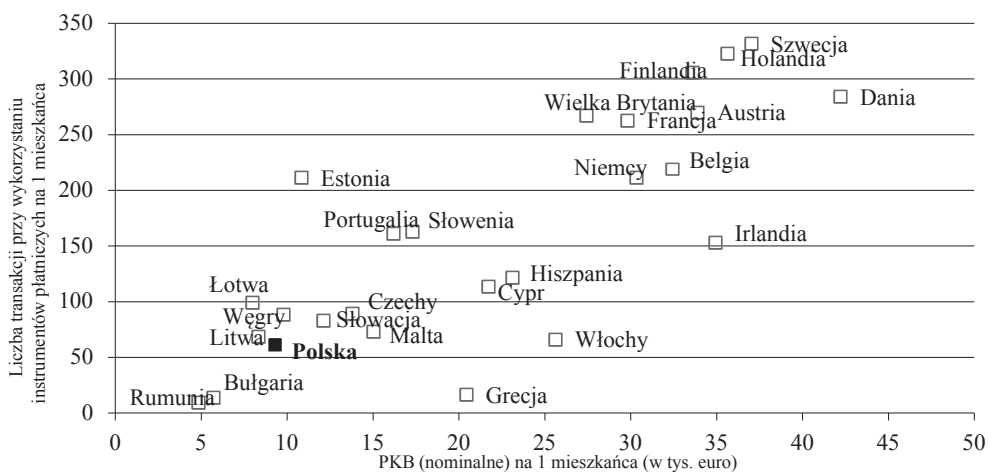
Źródło: *Monitor bankowy*, ZBP, TNS Polska, Warszawa 2012.

¹³ Odpowiedź na pytanie: Jak zmieni się Pana(i) zdaniem w najbliższych pięciu latach wykorzystanie poszczególnych kanałów dystrybucji usług bankowych. Czy Pana(i) zdaniem wzrośnie, spadnie czy też pozostanie bez zmian znaczenie...?

Kwestią, którą niewątpliwie rozpatrują instytucje bankowe, jest efektywność promocji. Dla banku bardziej opłacalne jest pozyskanie klienta już ubankowionego, przez przejście go z innego konkurencyjnego banku niż zabieganie o osobę, która jeszcze nie ma żadnej relacji z bankami. Zdaniem niektórych analityków „banki biją się o te same 10% już ubankowionych klientów”. Wyniki wielu analiz pokazują, że rynek kont bankowych powoli się kurczy i pozyskanie nowego klienta staje się dla banków nie lada wyzwaniem, a pozyskanie klienta o istotnym potencjale finansowym wiąże się zazwyczaj z koniecznością przejścia go z innej instytucji finansowej. Zatem banki skupiają się na podbieraniu sobie klientów, a nie walce o nieubankowionych. Bowiem ci, którzy nie mają rachunku, to najczęściej klienci mało rentowni. Z ekonomicznego punktu widzenia jest to jednak sytuacja zrozumiała, którą należy zapisać na poczet jednego z naturalnych etapów rozwoju rynku bankowości detalicznej w Polsce.

6. Uwarunkowania ekskluzji finansowej w poziomie rozwoju kraju

Podstawowy czynnik, którym często uzasadnia się obecny poziom ubankowienia, są niskie dochody społeczeństwa. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca jest w Polsce o ponad połowę niższy aniżeli w UE. Na przykładzie rynku płatności bezgotówkowych możemy zidentyfikować istnienie silnej pozytywnej korelacji pomiędzy liczbą transakcji przy wykorzystaniu instrumentów płatniczych na 1 mieszkańca a PKB wyrażonym w tysiącach euro w przeliczeniu na 1 mieszkańca (rys. 6).

Rys. 6. Liczba transakcji dokonywanych przy użyciu instrumentów płatniczych *per capita* a wielkość PKB (tys. euro) *per capita* (2011)

Źródło: opracowanie na podstawie danych EBC <http://sdw.ecb.europa.eu>.

W 2011 roku udział szarej strefy w tworzeniu PKB szacowany jest na kilkanaście procent. Osoby pracujące w szarej strefie są *de facto* wykluczone finansowo, zarówno z obawy przed ujawnieniem stanu nieewidencjonowanych środków, jak i ze względu na brak możliwości udokumentowania swoich dochodów, np. w przypadku ubiegania się o kredyt. Utrata anonimowości przy transakcjach bezgotówkowych to dla osób działających w szarej strefie ważny argument przeciw korzystaniu z usług bankowych.

W Polsce, w przeciwieństwie do krajów Europy Zachodniej, można w miarę normalnie funkcjonować bez korzystania z usług bankowych. Na Zachodzie osoby niemające konta w banku nie podejmą pracy, bo pracodawca na pewno nie wypłaci im pensji w gotówce. Nie wynajmą legalnie mieszkania, a emeryci nie dostaną comiesięcznego świadczenia. W Europie Zachodniej wykluczenie finansowe determinuje wykluczenie społeczne, w Polsce to wykluczenie społeczne pociąga za sobą wykluczenie finansowe

Wykluczenie cyfrowe należy postawić na równi z wykluczeniem ekonomicznym. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, iż rozwój szybkiego Internetu pozwala na to, by już po 12 miesiącach od momentu uzyskania do niego dostępu realizować płatności przez sieć, przez co otwiera się dogodny kanał dystrybucji usług bankowych.

Zjawisku wykluczenia finansowego sprzyja określona struktura socjodemograficzna społeczeństwa, przede wszystkim wysoki udział ludności wiejskiej, bezrobotnych i osób pracujących w szarej strefie. Statystyczna osoba niekorzystająca z banków to: emeryt (39%), uczeń, student i studenci (24%) oraz bezrobotny (8%), mieszkaniec wsi lub małego miasta (62%), osoba o dochodach deklarowanych do 1000 zł (34%), osoba w wieku ponad 60 lat (33%) lub młoda, w wieku 15-20 (23%).

Wśród zwolenników gotówki znaczącą grupę stanowią emeryci i renciści. Preferują otrzymywanie świadczeń tradycyjnym sprawdzonym sposobem – za pośrednictwem listonosza.

7. Podsumowanie

Bankowcy i opinia publiczna zgodnie wskazują na zjawisko niewystarczającego ubankowienia Polaków. Podają również podobne powody niekorzystania z usług banków, pomimo że nazywają je innymi słowami. Bankowcy tłumaczą niski poziom ubankowienia Polaków niedostatkami w świadomości, mentalnym przywiązaniem do posiadania gotówki oraz względami ekonomicznymi. Bankowcy eksponują brak nawyku i wykształconej potrzeby oszczędzania, przyzwyczajenie rodaków do trzymania gotówki w domu, skrywanie faktycznych dochodów i zasobów finansowych.

Natomiast dla wielu konsumentów stroniących od banków, te właśnie są albo trudno dostępne, albo dostępne, ale zbyt drogie, co wyzwała nieufność, niechęć, a w konsekwencji i unikanie. Przez cały czas mówimy jednak o społecznej percepcji banków w grupie nieubankowionych, wyobrażeniach i stereotypowym postrzeganiu

podmiotu, z którym w większości nieubankowieni nie mieli kontaktu, wreszcie nieadekwatnym postrzeganiu własnej osoby względem instytucji banku.

Podsumowując, warto dodać, że banki w Polsce zarówno wśród klientów jak i osób niekorzystających z usług banków cieszą się dobrą opinią, wysokim poziomem zaufania, wskaźnikami satysfakcji klientów na poziomie europejskim. Klienci doceniają banki, a bezpośrednie wejście w relację z instytucją banku skutkuje poprawą opinii o banku i sektorze bankowym ogółem. Powstaje jednak pytanie, jak skłonić nieubankowionych, aby zapukali do drzwi banku, biorąc pod uwagę przynajmniej niektóre z przytoczonych w pobieżnej analizie czynników. Trudność sytuacji polega między innymi na tym, że uwarunkowania nieubankowienia mają złożony charakter, każdy z segmentów nieubankowionych podaje inne uwarunkowania tego stanu. Remedium na ograniczanie tego zjawiska nie może polegać na zastosowaniu prostych, rutynowych działań. Efektywne też nie będą selektywne kroki podejmowane przez niektóre instytucje. Pomimo licznych różnicowań kluczowa staje się rola edukacji finansowej, która umożliwi wykształcenie wśród konsumentów świadomości finansowej, aby mogli orientować się i mieć świadomość, jakie szanse, ale również jakie zagrożenia niosą ze sobą produkty finansowe.

Do przeciwdziałania zjawisku nieubankowienia konieczne jest jego dobre rozpoznanie za pomocą odpowiednio zaprojektowanych badań i zastosowanie właściwych narzędzi działania. Cały proces, aby był skuteczny, powinien mieć skoordynowany charakter i być realizowany na podstawie dobrego programu. Jego realizatorzy powinni być zmotywowani – bankom powinno się to zwyczajnie opłacić, a innym uczestnikom programu przynosić korzyści społeczne i makroekonomiczne w długim okresie. Temu procesowi pozytywnie służyć będą również w długim okresie zmiany makroekonomiczne zachodzące w gospodarce, systematyczne bogacenie się społeczeństwa ze wszystkimi pozytywnymi efektami tego procesu dla sektora bankowego. Rozwiązaniami wspierającymi ten proces mogą być analogie wobec rozwiązań stosowanych w krajach o wyższym stopniu rozwoju rynku finansowego w stosunku do Polski. Są to inicjatywy promujące korzystanie z konta bankowego, inicjatywy uczące, jak zarządzać finansami osobistymi, inicjatywy umożliwiające rozwiązywanie problemów osób nadmiernie zadłużonych czy też inicjatywy promujące płatności bezgotówkowe. W przypadku Polski pozytywne przykłady dotyczą tylko ostatniego z wymienionych obszarów.

Literatura

- Ancyparowicz G., *Skala wykluczenia finansowego w Polsce* (maszynopis wystąpienia), 16 maja 2011 r., Warszawa 2011.
- Anderloni L., Bayot B., Błędowski P., Iwanicz-Drozdowska M., Kempson E., *Financial Services Provision And Prevention Of Financial Exclusion*, European Commission, 2008.
- Audyt Bankowości Detalicznej*, TNS Polska, Warszawa 2012.

Flash Eurobarometer 321, The Gallup Organisation, European Commission, 2010.

Flejterski S., *Świadomość i kultura ekonomiczna gospodarstw domowych w ujęciu teoretycznym*, [w:] *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywy ekonomiczna i społeczna*, B. Swiecka (red.), Difin, Warszawa 2008.

<http://sdw.ecb.europa.eu>.

Iwanicz-Drozdowska M., Matuszyk A., Nowak A., Kitala R., *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych*, SGH, Warszawa 2009.

Młodzi w świecie finansów, TNS Polska, Warszawa 2011.

Monitor Bankowy, ZBP, TNS Polska, Warszawa 2012.

Niebankowieni, TNS Polska, Warszawa 2011.

FINANCIAL EXCLUSION – EMPIRICAL APPROACH

Summary: This article presents the perception of the factors determining the use of banking services in the opinion of consumers who do not use them and of the directors of bank branches. Bankers emphasize the lack of habit and the need to save money, the habit of keeping cash at home, hiding incomes and financial assets. In the opinion of consumers, what makes people wary and reluctant to use the banking services is the fact that it is difficult to access banks and that they are too expensive. As a result, customers avoid them. The research encompassed a sample of $N = 1000$ of people who did not use banks as well as $N = 200$ directors of bank branches.

Keywords: financial exclusion, retail banking, banking services.